

FÖRSVARSMAKTENS MILJÖREDOVISNING 2013

Framgång genom samverkan

Introduktion till miljöredovisning 2013

Försvarsmakten ger årligen ut en miljöredovisning där den miljöverksamhet som genomförts under det gångna året redovisas. Att redovisa Försvarsmaktens miljöarbete är en viktig del av vår värdegrund: att visa öppenhet, resultat och ansvar. För att ständigt förbättras måste vi kunna bevaka och följa upp de områden där betydande miljöpåverkan finns samt att sätta in åtgärder för att styra arbetet rätt.

Miljöredovisningens huvudsyfte är att återrapportera resultatet av det miljöarbete som har genomförts inom Försvarsmakten under 2013. Redovisningen omfattar hela myndigheten och den information som presenteras bygger på data från alla verksamhetsområden inom Försvarsmakten.

Informationen har sammanställts och kvalitetssäkrats av Högkvarterets miljöavdelning PROD MILJÖ. I redovisningen tar vi upp den miljöpåverkan som

Försvarsmakten ger upphov till, men också hur vi arbetar för att minimera de negativa effekterna av dessa samt vad vi vill uppnå med vårt miljöarbete.

Har du några frågor eller synpunkter på miljöredovisningen är du välkommen med dessa till miljöavdelningen vid Högkvarteret:

FÖRSVARSMAKTEN
PROD MILJÖ
107 85 Stockholm
Telefon: 08-788 75 00
www.forsvarsmakten.se

För mer information om Försvarsmakten se bland annat Försvarsmakten i fickformat, Försvarsmaktens årsredovisning eller Försvarsmaktens hemsida (se ovan). Du kan även följa Försvarsmaktens miljöarbete på vår blogg:
www.blogg.forsvarsmakten/miljo

Innehåll

Vår uppgift	5
Chefen Produktionsledningen inleder	7
Miljövänlig ammunition	9
Marinbiologisk kalender	11
Myndighetsdagen	13
Kebnekaise	15
Försvarssektorn	19
Kriteriedokument	19
Försvarssektorns övergripande miljömål och Fokusområden	21
Inventering av energiförbrukning	23
Klimatintyg för hållbar logistik	25
Northern Coasts	27
Materielleveranser	29
Miljöcontainer	29
Mobila spillvagnar	31
Internationellt utbildningsverktyg	33
Avveckling camper	35
Gröna siffror	37
Miljömål	37
Energiförbrukning	38
Klimatrapportering	39
Drivmedelsförbrukning	40
Miljöchefen sammanfattar	41
Ordlista och förkortningar	42

FÖRSVARSMAKTENS MILJÖPOLICY

Gemensamt för Försvarssektorn

Försvarssektorn arbetar för en hållbar utveckling där miljöhänsyn integreras i all verksamhet, såväl nationellt som internationellt.

Miljökrav ska så långt möjligt även ställas på de aktörer som arbetar på uppdrag av eller samverkar med sektorns myndigheter.

Försvarsmakten specifikt

Försvarsmakten ska:

- sträva efter att inom ramen för vår huvuduppgift, förebygga och hantera konflikter och krig, minimera vårt ekologiska avtryck,
- genom miljöutbildning och kommunikation utveckla personalens kompetens och medvetenhet inom miljöområdet,
- bedriva verksamheten i enlighet med de krav som ställs i lagar, förordningar och andra föreskrifter samt genom årlig uppföljning och utvärdering eftersträva ständiga förbättringar samt
- vid all utveckling, upphandling, vidmakthållande och avveckling av system och materiel ska krav på miljöhänsyn ställas. Vidare ska miljöhänsyn beaktas i samtliga beslut, strategiska processer, forskning och studier. Detta i syfte att eftersträva en hållbar ekologisk utveckling i balans med säkerhet och ekonomi.

FÖRSVARSMAKTEN

Vår uppgift

Försvarsmakten - en myndighet

Försvarsmakten är en myndighet som styrs av riksdag och regering. Varje år får Försvarsmakten ett regleringsbrev från regeringen. Regleringsbrevet berättar vad myndigheten ska göra under året.

Försvarsmakten är en av Sveriges största myndigheter och leds av överbefälhavaren som är myndighetschef. Ställföreträdande myndighetschef är generaldirektören.

Försvarsmakten är Sveriges yttersta instrument för att skydda vår demokrati. Våra soldater och sjömän har rätt att bära och använda vapen för att skydda vårt land. Därför är det en självklar sak att alla som arbetar i Försvarsmakten delar de centrala demokratiska värdena – vi får aldrig särbehandla eller diskriminera någon.

Den säkerhetspolitiska situationen i Europa har sedan kalla krigets slut för snart två decennier sedan förändrats i grunden. Konfrontation har ersatts av samarbete och nästan alla Europas stater är nu medlemmar i såväl EU som NATO. Sveriges säkerhet byggs solidariskt tillsammans med andra länder med gemensamma demokratiska värderingar.

Förändringen avspeglas i den svenska Försvarsmakten. En genomgripande reformering av Försvarsmakten pågår. I dag syftar förändringsarbetet till att ge ökad förmåga i form av flexibla och tillgängliga insatsförband som kan användas både nationellt och internationellt i snabba förlopp.

Sverige har inte varit i krig på nästan 200 år. Men vårt försvar är aktivt varje dag. Vi förbereder oss för om det värsta skulle inträffa genom utbildning, träning och skarpa insatser. Vi agerar både på övningsfältet och i verkligheten, i Sverige och hela världen. Vi ska klara kvalificerad väpnad strid i ett multinationellt sammanhang på marken, till sjöss och i luften. Det är det vi tränar oss inför.

Försvarsmakten har också andra viktiga uppgifter. Vi bevakar Sveriges gränser och avvisar den som kränker dem. Det kan vara ett fartyg till sjöss eller ett flygplan som kommer in på svenskt territorium utan tillstånd. Försvarsmakten stöder också samhället vid större kriser, som stormar, skogsbränder och översvämningar. Eller vid en katastrof som drabbar den enskilde individen, till exempel om en person försvunnit, då vi kan genomföra skallgång.

För att klara alla dessa uppgifter finns en omfattande insatsorganisation, redo att agera, när helst behovet uppkommer.

Chefen Produktionsledningen inleder

Göran Mårtensson är Chef för Produktionsledningen (C PROD) vid Högkvarteret. C PROD har uppgiften att leda och samordna Försvarsmaktens miljöarbete nationellt och internationellt och har bland annat fattat beslutet om att införa Försvarsmaktens miljöledningsinstruktion.

Miljöåret 2013 har varit intensivt men framgångsrikt och Försvarsmakten har tagit ytterligare ett par steg framåt i utvecklingen mot ett hållbart försvar. Något som kännetecknar året är de samarbeten och projekt som Försvarsmakten har bedrivit i samverkan med andra aktörer och intressenter.

Exempelvis kan nämnas saneringsarbetet efter flygolyckan vid Kebnekaise där Försvarsmakten lämnade stöd till Statens fastighetsverk med att bärga vrakdelar från berget. Mer information om detta finns i redovisningen.

Ett annat exempel är den myndighetsdag som Försvarsmakten anordnade för att samla, informera och föra dialog med bland annat länsstyrelser och de kommuner där Försvarsmakten har sina övningsfält eller bedriver annan verksamhet.

Vidare så har det utbildningsverktyg som Försvarsmakten tillsammans med försvaret i USA och Finland tagit fram, använts för miljöutbildning vid NATO skolan i Oberammergau, Tyskland.

Försvarsmakten fortsätter att förändras både organisatoriskt men även i hur vi löser våra uppgifter. Miljöfrågorna har metodiskt implementerats inom hela organisationen vilket är en viktig del både i att vara en ansvarstagande myndighet som är attraktiv i samhällets ögon men även kopplat till hur vi på bästa sätt löser vår huvuduppgift. Att ta miljöhänsyn och hitta hållbara lösningar är nära knutet till kvalitet, riskhantering och hälsoaspekter. Detta utgör en del i hur framgångsrika våra övningar, uppdrag och insatser blir. Ett hållbart försvar är en nyckel till framgång.

Göran Mårtensson
C PROD

Besök av sakkunniga representanter från miljö, - social, - och försvarsdepartementet vid Amfibieregementet i syfte att inhämta mer fakta och kunskap om hur ett skjutfält och övningsområde kan se ut och hur de används.

Foto: Kristina Swaan/Försvarsmakten

Miljövänlig ammunition

för minskad spridning av bly till naturen

Blyfri ammunition har varit ett ämne som behandlas intensivt under delar av året. Detta uppmärksammades bland annat i samband med ett felaktigt uttalande i om att Försvarsmakten inte använder sig av blyfri ammunition.

Försvarsmakten brukar blyfri ammunition för finkalibriga vapen och implementerar efterhand tillkommande kalibrar och ammunitionstyper som lever upp till Försvarsmaktens krav på bland annat precision, hälsoskyddsaspekter, slitage på vapensystem med mera. Redan genomförda steg i strävan att miljöanpassa Försvarsmaktens verksamhet omfattar användning av blyfri ammunition i kaliber 5,56 mm, miljöanpassade skjutbanor för finkalibrig ammunition och investeringar i skjutsimulatorer.

På Försvarsmaktens skjutbanor runt om i landet använder man sig av så kallade miljökulfång. Miljökulfången förhindrar spridningen av bly eller andra miljöskadliga ämnen till mark och vatten. Försvarsmakten har sedan flera år tillbaka använt blyfri ammunition till huvudvapnet AK 5 med kalibern 5,56 mm. Försök pågår med blyfri ammunition till Försvarsmaktens övriga finkalibriga vapen det vill säga 7,62 och 9 mm. Försvarsmaktens avsikt är att enbart anskaffa och använda blyfri

finkalibrig ammunition i sin övning och träning om detta inte föranleder negativa konsekvenser för verksamheten. Försvarsmaktens målsättning är hög men realistisk om industrin kan producera blyfri ammunition enligt Försvarsmaktens kravställningar. Försvarsmaktens krav innefattar bland annat att ammunitionen inte påverkar soldatens säkerhet och våra vapensystems livslängd samt att den kan upphandlas enligt fastställd materieförsörjningsstrategi.

Försvarsmakten kommer därutöver att fortsatt vidmakthålla de redan miljöanpassade skjutbanorna, investera i simulatorer då dessa kan ersätta viss träningsverksamhet samt fortsatt upphandla nödvändiga prov och försök samt forskning på området. Försvarsmakten avser fortsatt upphandla viss mängd ammunition med bly för beredskapshållande vilken omsätts på miljöanpassade skjutbanor och med syfte att i övrigt brukas främst vid höjd beredskap.

Foto: Försvarsmakten

Marinbiologisk kalender

Förekomsten av marint biologiskt liv har av olika anledningar under en lång tid varit av intresse för Försvarmakten. Under Kalla kriget och i dess efterdyning var intresset till största delen riktat mot att samla in information som skulle bidra till säkrare bedömningar om undervattenskränkningar ägt rum eller inte. Idag har fokus förskjutits till miljöaspekten, det vill säga att Försvarmakten nu måste ta hänsyn till känslig natur och biologi vid genomförandet av övningar.

Sverige, liksom i övriga delar av världen, görs framsteg inom den marinbiologiska forskningen. Ny teknik medger kartläggningar av förekomster och rörelser av marint djurliv, liksom möjligheter att visuellt redovisa insamlad data på ett pedagogiskt och överskådligt sätt. Förutom dessa faktorer kan de stora insamlade datamängderna via internet göras tillgängliga för alla.

För Försvarmakten möjliggör denna tillgängliga data att vi nu har en möjlighet att kartlägga var och när känsligt marint djur- och växtliv är förekommande inom våra intresseområden. Känner vi till det har vi en möjlighet att anpassa vår verksamhet i tid och rum till områden där vi minimerar risken att skada den marina miljön och dess invånare.

Med bakgrund av ovanstående har 4.sjöstridsflottiljen/MWDC (Mine Warfare Data Center) tagit initiativet att samla in rikstäckande kvalitets-säkrad biologisk data och presentera denna i en "Maringeografisk biologikalender". Den geografiska kalendern är uppdelad månadsvis. Väljer man t.ex. mars månad kommer alla aktuella känsliga områden (t.ex. fisklek- och restriktionsområden) att redovisas. Förutom de områden som är månadsaktuella finns även områden redovisade vilka ständigt är gällande. Sådana områden är t.ex. militära övningsområden, Natura 2000 habitatsområden, fiskeförbudsområden m.m.

Den Maringeografiska biologikalendern kommer kontinuerligt att uppdateras när Försvarmakten får tillgång till ny och bättre information och data om var och när känslig marinbiologi är förekommande. Möjligen kommer verktyget även att kompletteras med instruktioner om åtgärder som kan vidtas för att minska risken för skador vid marin verksamhet i känsliga områden.

Ytterligare projekt med anledning av det marinbiologiska djurlivet

Aktiv sonar är en typ av undervattenssensorer vilka används för att leta efter och identifiera objekt på och i vatten, och särskilt för objekt i vattenvolymen såsom ubåtar och minor är denna teknik outhärlig.

Marinen har förutom den Maringeografiska biologikalendern även bedrivit forskningsprojekt genom Totalförsvarets Forskningsinstitut (FOI). Forskningsuppdraget syftade till att undersöka påverkan av marina däggdjur vid undervattensaktivitet, i synnerhet vid användning av aktiv sonar, samt vad som kan göras för att kontrollera och minska denna. I FOI-rapporten "Skydd av marint liv vid användning av aktiv sonar" sammanfattas projektets samlade resultat och finns att ta del av hos Försvarmakten och FOI.

Myndighetsdagen arrangerades av Högkvarterets miljö- och infrastruktursavdelningar i syfte att öka kommunikationen till intressenter kring Försvarmaktens övnings- och skjutfält.

Foto: Anna Norén/Combat Camera/Försvarmakten

Myndighetsdagen

Den 19 september bjöd Försvarmakten in till en seminariedag med fokus på samhällsplanering och miljöfrågor. Under dagen föreläste bland andra Försvarmaktens Generaldirektör Peter Sandwall och Stefan Andersson, chef för armén vid produktionsledningen. En bred uppslutning från Sveriges länsstyrelser och myndigheter samlades till en givande dag med såväl egna som inbjudna föreläsare inom ämnena fysisk planering, miljöfrågor och juridik.

Chefen för Arméns produktionsledning inledde dagen med att beskriva varför Försvarmakten finns och varför vår verksamhet ser ut som den gör. Att det säkerhetspolitiska läget och regeringens instruktioner styr vårt uppdrag och hur vi bedriver vår verksamhet inklusive utbildning och övning av personal och soldater.

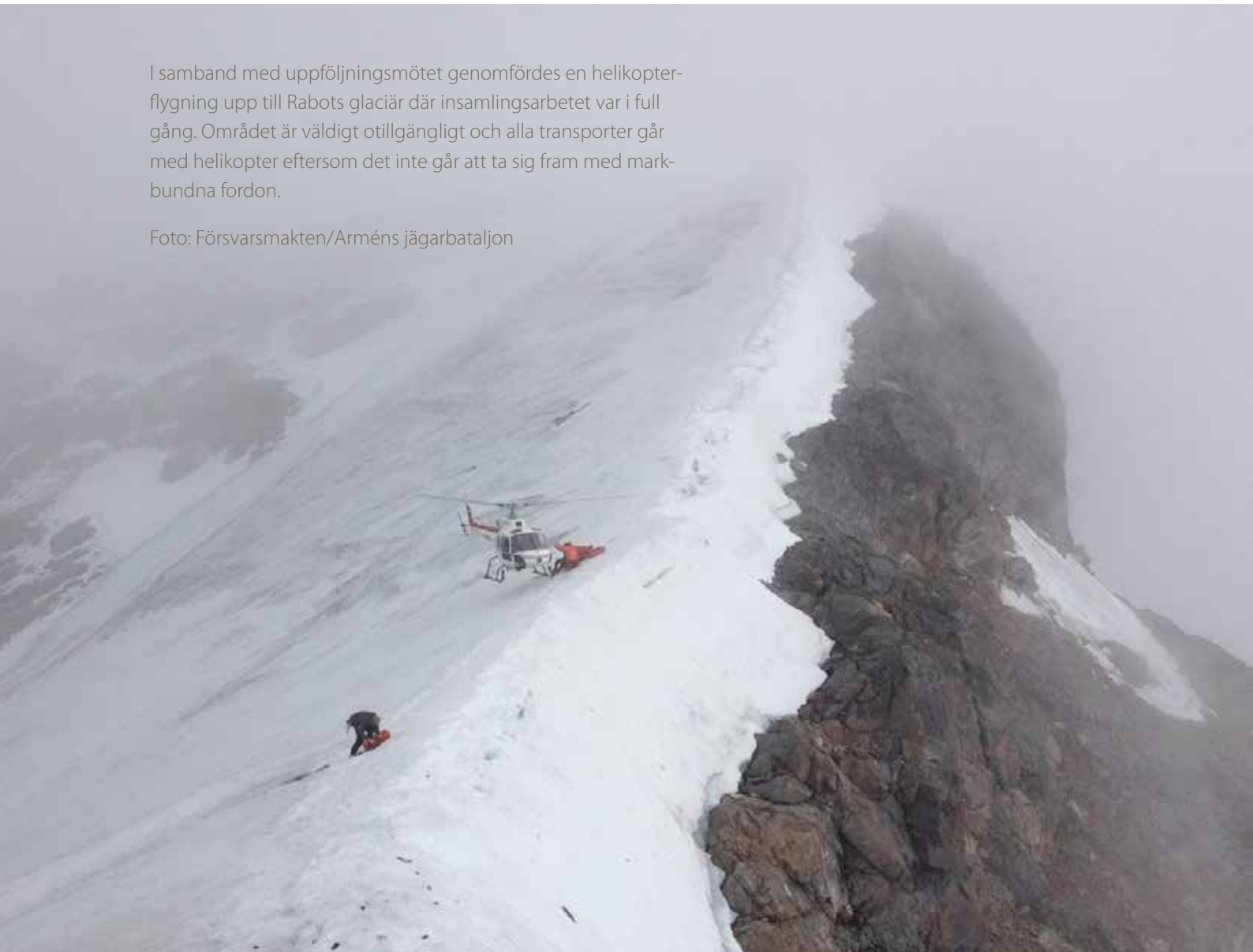
Ett antal interna och externa föreläsare redogjorde för tillstånd vid våra övningsfält, juridiska aspekter kring tillståndsförfaranden, säkerhets/riskbedömningar, minimum sector altitude (MSA) kring flygplatser

gällande bland annat uppförande av vindkraftsverk, biologisk kalender för kartläggning av djurens förekomst vid planering av militära övningar till sjöss, unik biologisk mångfald på övningsfälten med mera.

Avslutningsvis summerade Försvarmaktens Generaldirektör dagen och tackade alla deltagare för att de kommit och bidragit till en bra dialog. Han poängterade vikten av samverkan myndigheter och organisationer emellan för att öka förståelsen för varandras verksamheter och dra nytta av varandras kunskaper och erfarenheter i så stor utsträckning som möjligt.

I samband med uppföljningsmötet genomfördes en helikopterflygning upp till Rabots glaciär där insamlingsarbetet var i full gång. Området är väldigt otillgängligt och alla transporter går med helikopter eftersom det inte går att ta sig fram med markbundna fordon.

Foto: Försvarmakten/Arméns jägarbataljon

Kebnekaise

Den 15 mars 2012 havererade ett norskt militärt flygplan på Kebnekaise. I denna tragiska olycka miste fem personer livet. Olyckan medförde att flygplansdelar och flygbränsle hamnade på Rabots glaciär, Storglaciären och Björlings glaciär. Det ligger även spridda delar uppe på toppkammen som går mellan Kebnekaises nord och sydtopp. Under 2012 samlades en del av flygplansdelarna in och provtagning av snö och bäckvatten i området påbörjades. Arbetet med sanering och provtagning har fortsatt under 2013.

I augusti 2012 fick statens fastighetsverk uppdraget av Regeringen att tillsammans med bland andra länsstyrelsen i Norrbotten, Stockholms Universitet och Försvarsmakten städa, sanera och bevaka området för att återställa den känsliga arktiska miljön så långt som bara möjligt. Området vid olycksplatsen är svårarbetat på grund av glaciärsprickor, branta sluttningar och oberäkneligt väder. Samtliga insatser sker i ett högalpint område med betydande säkerhetsrisker. Uppskattningsvis har ca 40 ton vrakdelar varav 10 000 liter flygbränsle sprits ut, flygfotogen är hälsofarligt för människa och giftigt för andra organismer, främst vattenlevande. Insamlingen av vrakdelar och miljöövervakning inleddes den 23 augusti 2012, men var tvungen att avbrytas efter bara en vecka på grund av väderförhållanden. Under insatsen 2012 samlades ca 15 ton vrakdelar in och vattenprover togs i de bäckar och jokkar där smältvatten från glaciärerna samlas upp.

Insamlingsarbetet återtog i augusti vecka 31 2013 och planerades att pågå fram till vecka 35 om väderförhållandena tillät det. Under de tidigare sommarmånaderna är smältningsfasen i full gång, vilket innebär laviner och stenras som förhindrar vistelse i området på glaciärerna. I slutet av augusti slår vädret om och förhindrar vistelse och aktiviteter i området. Faktumet att man endast har ett par veckor per år på sig att bedriva insamlingsarbetet, gör att arbetet måste bedrivas över flera år. Statens Fastighetsverk bedömer att insamlingsarbetet kommer att fortsätta i mindre skala även 2014.

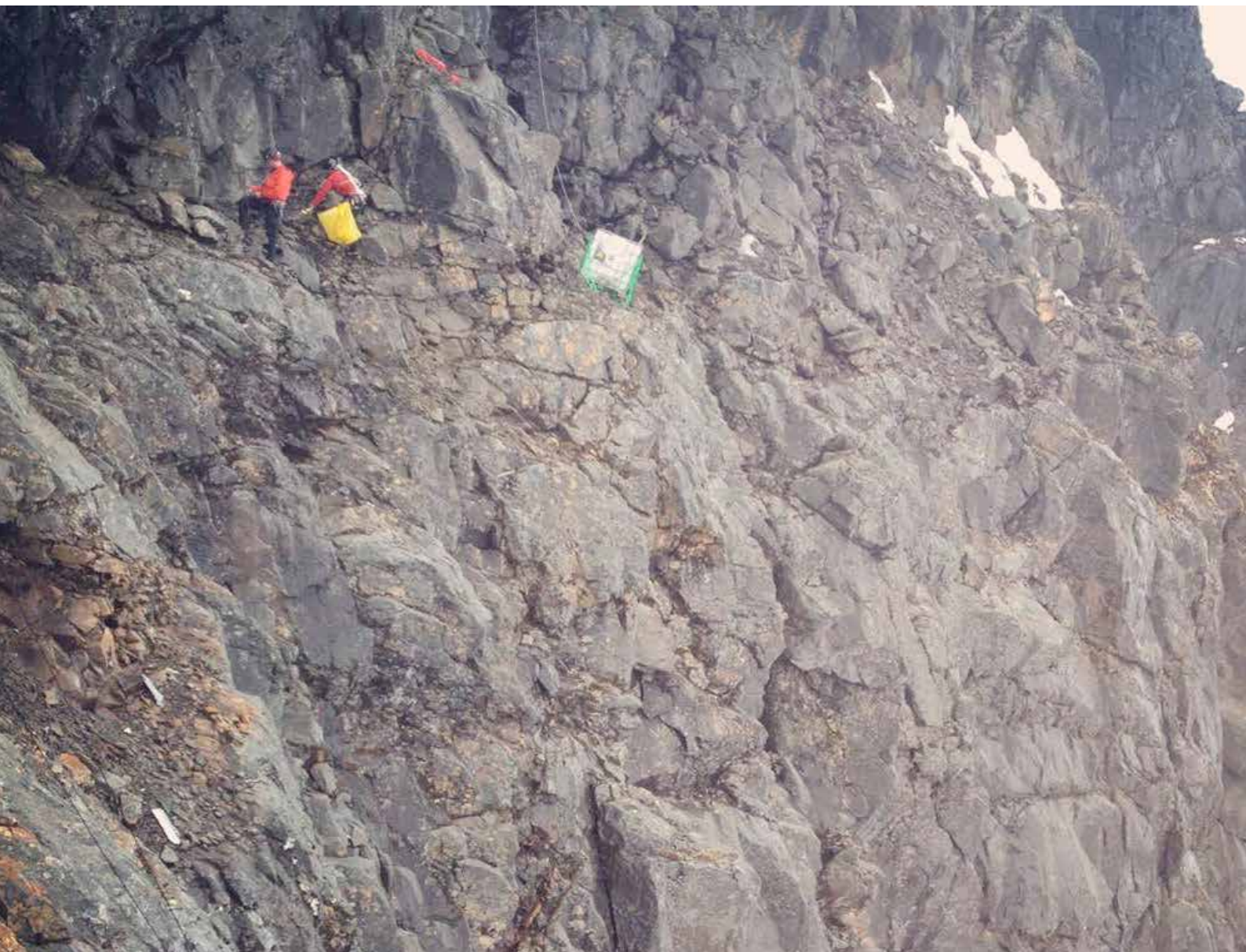
Den miljöövervakning som skett har utförts av Stockholms Universitet vid Tarfala forskningsstation där man regelbundet tagit vatten- och bottenfaunaprover för att se om det flygbränsle som släppts ut över området har hamnat i vattnet och påverkat vattenkvaliteten eller inverkat på växt- och djurliv i bäckarna.

Vid haveriet hamnade det mesta av flygbränslet på västsidan av sydtoppen och på Rabots glaciär. En del av bränslet bedöms ha hamnat på Storglaciären och Björlings glaciär. Föroreningarna utgörs av cirka 10 000 liter flygfotogen. Därutöver tillkommer en viss mängd motor- och hydraulolja. Där det är ansamlingar av flygbränsle är snön gul/orange färgad och de lättflyktiga komponenterna i bränslet gör att det luktar illa.

Hittills har de provresultat som samlats in inte visat på några värden av förorening som har någon påverkan på människors hälsa eller miljön. Minimala värden av flygfotogen har påvisats men i så små doser att det inte kan anses av betydelse och de värden som uppmätts ligger 10 gånger lägre än riktvärdena för dricksvatten. Vattnet kring området kring Kebnekaise anses vara drickbart och de rekommendationer som gått ut är att vattnet fortfarande är drickbart. Om vattnet skulle vara förorenat av stora mängder flygbränsle känns detta kraftigt på lukt och smak varpå risken att man får i sig hälsofarliga ämnen är minimal. Enligt Stockholms universitet/Tarfala forskningsstation kommer miljöövervakningen uppskattningsvis fortsätta under ytterligare två års tid för att försäkra sig om att läget inte förändras.

Under 2012 och 2013 samlades ca 40 ton vrakdelar
in från Kebnekaises topp och glaciärer.

Foto: Försvarsmakten/Arméns jägarbataljon

Uppföljningsmöte Nikkaluokta fjällstation

Torsdagen den 8 augusti 2013 genomfördes ett uppföljningsmöte där representanter från Statens fastighetsverk, Länsstyrelsen i Norrbotten, miljöforskare från Stockholms Universitet/Tarfala forskningsstation, Kiruna kommun samt Försvarsmakten deltog. Syftet med mötet var att redogöra för läget av insatsen, vad har hänt sedan förra året, vad gäller för i år och hur ser det kommande arbetet ut. Syftet var även att kunna presentera en samlad bild av arbetet till media och andra lokala intressenter så som företagare och rennärigen.

Vid mötet presenterade respektive organisation en lägesbeskrivning gällande saneringsinsatsen med resultat och en uppskattning för det fortsatta arbetet. Både media och lokala intressenter hade sedan tillfälle att ställa frågor och framföra synpunkter kring insatsen.

Den allmänna uppfattningen som framkom är att saneringsinsatsen hittills varit framgångsrik. Under det fåtal veckor som uppsamlingen av vrakdelar bedrevs samlades drygt 25 ton in och inga skador på fjällmiljön uppkom på grund av arbetet. Inga personer tog heller skada av insatserna. Den miljöbevakning som skett löpande under året har inte

påvisat resultat som innebär fara för människors hälsa eller på djur och natur i och omkring området.

Försvarsmakten, som fick uppdraget av Statens fastighetsverk att genomföra insamlingsinsatsen, har fått genomgående bra kritik både från övriga organisationer samt från lokalbefolkningen och lokala aktörer. Utsedda förband att delta vid arbetet var Blekinge flygflottilj (flygplanbärningsgruppen) och Norrbottens Regemente (Arméns Jägarbataljon). Försvarsmaktens personal upplevs som professionell och sympatisk och är uppskattade för det arbetes om genomförs.

Försvarssektorn

Kriteriedokumentet

Försvarssektorns kriteriedokument - Kemiska ämnen, kemiska produkter och varor - syftar till att begränsa användningen av hälso- och miljöfarliga ämnen i kemiska produkter och varor (materiel) inom Försvarssektorn. Dokumentet är ett verktyg för försvarssektorns myndigheter att ställa miljökrav vid upphandling. Till grund för det reviderade kriteriedokumentet ligger EU-förordningarna REACH och CLP, de krav som dessa förordningar ställer och det nationella miljö kvalitetsmålet "giftfri miljö".

Kriteriedokumentet är ett verktyg för försvarssektorn att ställa arbetsmiljö- och miljökrav vid upphandling och inköp av kemiska produkter och varor, samt även inköp av tjänster i tillämpliga delar. Kriteriedokumentet är ett styrande dokument, fastställt av respektive myndighet inom försvarssektorn. Kriteriedokumentet förvaltas och uppdateras årligen av försvarssektorns kemigrupp. Gruppen är sammansatt av representanter från samtliga myndigheter i försvarssektorn.

Kraven i kriteriedokumentet utgår från kemiska ämnens egenskaper. Alla kemiska produkter och varor som levereras till försvarssektorns myndigheter ska så långt som möjligt vara fria från ämnen som är mycket giftiga, cancerframkallande, påverkar arvsmassan, fortplantningsstörande allergiframkallande, miljöfarliga, klimatpåverkande och ozonpåverkande. Utöver ovanstående egenskaper finns dessutom ett antal särskilt utpekade ämnen som inte får förekomma.

Till grund för dokumentet ligger EU-förordningarna REACH (EG nr 1907/2006) och CLP (EG nr 1272/2008), och de nya krav som dessa förordningar ställer. För att driva på utvecklingen av kemiska produkter och varor med lägre påverkan på människors hälsa och på miljön ställer dock

kriteriedokumentet i flera fall mer långtgående krav än gällande kemikalielagstiftning. Dokumentet kan med fördel också användas vid utbyte av farliga ämnen (substitution) inom försvarssektorns verksamheter.

Kriteriedokumentet syftar till att begränsa användningen av hälso- och miljöfarliga ämnen i kemiska produkter och varor (materiel) inom försvarssektorns myndigheter (Försvarsmakten, Försvarets materielverk, Försvårshögskolan, Försvarets radioanstalt, Totalförsvarets forskningsinstitut och Fortifikationsverket). Försvarssektorns leverantörer är huvudmålgrupp för kriteriedokumentet. Medarbetare inom försvarssektorn är också en målgrupp, eftersom kriteriedokumentet med fördel kan användas i myndigheternas miljöledningsarbete.

Genom att begränsa vilka kemiska ämnen som får ingå i varor samt de kemiska produkter som används i verksamheten, bidrar försvarssektorns myndigheter till det nationella miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö, som antagits av Sveriges riksdag.

Den senaste versionen av dokumentet finns på Försvarsmaktens hemsida www.forsvarsmakten.se.

Försvarssektorns övergripande miljömål och fokusområden

Försvarssektorn har ett unikt samarbete för att tillsammans minska sitt ekologiska fotavtryck. Det gemensamma miljöarbetet inom Försvarssektorn styrs genom miljödelegationen som representeras av myndigheternas generaldirektörer eller motsvarande, under ledning av Försvarsmaktens generaldirektör.

Det svenska miljömålssystemet innehåller ett generationsmål, sexton miljö kvalitetsmål och fjorton etappmål. Ett viktigt syfte med miljö kvalitetsmålen och etappmålen är att de ska vara vägledande för allas miljöarbete, såväl för Regeringen som för myndigheter och övriga aktörer.

Samtliga myndigheter inom Försvarssektorn påverkar de nationella miljö kvalitetsmålen direkt eller indirekt. Varje myndighet har även uppdraget att inom ramen för sin huvuduppgift bidra till att generationsmålet och miljö kvalitetsmålen nås.

Genom att samordna vissa aktiviteter och åtgärder mellan myndigheterna så ökar sektorns bidrag till de nationella miljö kvalitetsmålen samtidigt som det ökar möjligheten till ett effektivt resursutnyttjande.

Försvarssektorns sex myndigheter har enats om följande övergripande miljömål med fokusområden för perioden 2014 – 2016:

1. Minskad energianvändning och minskade klimatutsläpp
 - a. Energianvändning i byggnader
 - b. Fossila bränslen för uppvärmning
 - c. Resor
2. Begränsa påverkan från hälso- och miljöfarliga ämnen i kemiska produkter och varor
 - a. Krav vid upphandling
 - b. Spridning och förvaring av kemiska produkter och varor

Försvarssektorns betydande miljöpåverkan ligger till grund för de övergripande miljömålen med fokusområden. Underlaget till beskrivningen av försvarssektorns betydande miljöpåverkan är hämtat ur varje myndighets miljöutredning.

Syftet med gemensamma mål på sektorsnivå, är främst att fokusera miljöarbetet på de områden där vi kan formulera gemensamma aktiviteter och åtgärder för att utnyttja de samordningsvinster som finns.

Inventering av energiförbrukning

Tillgång till energi är en förutsättning för Försvarsmaktens verksamhet och förståelsen för hur den egna energianvändningen ser ut idag behöver öka. Detta är inte minst en viktig förutsättning för att kunna driva förändringsarbete och hitta förbättringspotentialer. Det kan handla om att ge nödvändig information i arbetet med miljöledningssystem och uppföljning av miljömål samt att utveckla energistrategier, men är utifrån energifrågans stora spännvidd även relevant för andra verksamhetsdelar inom Försvarsmakten såsom logistik, ekonomistyrning och insatsplanering. Kunskapen om var, till vad och hur mycket energi som används inom ramen för Försvarsmaktens verksamhet är emellertid begränsad i dagsläget.

Under 2013 genomfördes en studie i form av en energiinventering för hela Försvarsmakten. Studien syftar till att öka kunskapen om hur mycket energi Försvarsmakten använder och vad den används till. Ett kompletterande syfte är också att diskutera hur man kan gå tillväga metodmässigt för att skapa en bild av hur energianvändningen ser ut. Studien handlar alltså i huvudsak om att samlas och bygga kunskap avseende Försvarsmaktens energianvändning, för att ge underlag till Försvarsmaktens fortsatta miljöarbete. Studien kan dock även vara relevant för andra verksamhetsdelar inom Försvarsmakten med intressen i energifrågan såsom logistik, ekonomistyrning och insatsplanering.

I energikartläggningsstudien har ett av syftena varit att kartlägga Försvarsmaktens energianvändning under 2012. I kartläggningen har Försvarsmaktens direkta energianvändning, definierad som de energibärare som köpts in och använts av Försvarsmakten som organisation, ingått. Därutöver har även vissa delar av den indirekta energianvändningen varit inräknade. Det rör sig om den användning av el och värme som är kopplad till de fastigheter som Försvarsmakten hyr av Fortifikationsverket, samt om inköpta resor.

Bortsett från dataluckor (för energianvändningen i de fastigheter som hyrs in via Fortifikationsverket, men som ägs och förvaltas av Statens fastighetsverk och Specialfastigheter samt ubåtsbränslet nafta) uppgick den sammanlagda energianvändningen inom Försvarsmakten

1 251 000 MWh år 2012. Det motsvarar 0,3 % av Sveriges totala energianvändning år 2011.

Den största energianvändningen inom Försvarsmakten skedde genom användning av drivmedel, vilken stod för ca två tredjedelar av den sammanlagda energianvändningen. Ungefär hälften av Försvarsmaktens energianvändning härrörde från användningen av flygbränsle, medan markfordon och fartyg tillsammans stod för ca 13 % och inköpta resor och transporter för ca 4 %.

Den fastighetsrelaterade energianvändningen stod för en tredjedel av Försvarsmaktens totala energianvändning. Till denna bidrog elanvändningen med 17 %, fjärrvärmeanvändningen med 10 % och användningen av pellets med 4 %. De övriga bränslena – eldningsolja, bioolja och gas bidrog med mindre än en procent vardera.

Att skapa en "konverteringsnyckel" mellan Fortifikationsverkets aggregationsnivåer dvs. orter och kostnadsställen och förband/kostnadsställen, som är de aggregationsnivåer Försvarsmakten använder, bör ses som en prioriterad uppgift. Det är en förutsättning för att varje förband ska kunna få en uppfattning om sin totala förbrukning och energimix.

I denna studie var miljö utgångspunkten, men energifrågan kan behöva belysas ur flera synvinklar. Detta bör göras för att få ett bättre underlag för väl avvägda förslag till förbättringsåtgärder och för att kunna bedöma vilka konsekvenser olika beslut kan få för energiförsörjning och användning.

Försvarmaktens miljöchef Arne Wessner och Håkan Lundgren vid Försvarmaktens transportkontor var på plats vid seminariet för att ta emot intyget.

Foto: Green Cargo

Klimatintyg för hållbar logistik

På seminariet Hållbar Logistik den 5 september delade Green Cargos VD Jan Kilström ut ett klimatintyg till Försvarmakten. Försvarmaktens miljöchef Arne Wessner och Håkan Lundgren vid Försvarmaktens transportkontor tog emot intyget.

Klimatintyget innehåller miljöfakta om Försvarmaktens transporter med Green Cargo och beräkningsmodellen är tredjepartsgranskad och ett kvitto på hållbar logistik. Intyget erbjuds till de kunder som uppfyller kriterierna och som deltar i seminariet Hållbar Logistik.

Inför tilldelning av klimatintyg analyseras företagets transporter. Kriterierna för klimatintyget är max 10 gram koldioxid/nettonkilometer, vilket förutsätter att större delen av transporterna sker med eldrivet tåg och en mindre del med lastbil eller dieseltåg. Klimatintygen gäller inrikes transporter samt svenska delen av utrikestransporter.

Enligt Marinbasens miljöhandläggare Christine Johansson har det blivit en naturlig del i den dagliga verksamheten och man uppmärksammar miljöfrågor på ett annat sätt idag än tidigare.

Foto: Carolina Lorentzson Nilsson

Northern Coasts

Northern Coasts är en marin multinationell övning där NATO- och EU-länder bjuds in att delta. Övningen genomfördes i södra och mellersta Östersjön. Totalt deltog ett 35-tal fartyg, 10 helikoptrar och fler än 2500 soldater och sjömän från 14 olika nationer. NOCO har genomförts varje år sedan 2007 och har letts av den tyska marinchefen. Detta år var första gången som Sverige var värd för övningen. Sverige har dessutom, under Sjöstridsskolans ledning, planerat hela årets övning.

Under Northern Coasts var miljöhänsyn en naturlig del i planeringen av alla moment. Det gäller allt från övergripande frågor som var och vad som ska övas, till inköp av återanvändbara kaffekåsar och påfyllbara vattenflaskor. Marinbasens miljöhandläggare var involverade i Northern Coasts allt sedan planeringen av övningen startade.

Försvarsmakten har tagit hänsyn till miljön under en lång tid men sedan början av 2000-talet har man jobbat mer systematiskt med miljöarbetet i övningsverksamheten. Miljöhandläggarnas roll har under åren gått från att vara "miljöpolis" till att stötta, inspirera och vara bollplank för de planeringsansvariga för övningarna.

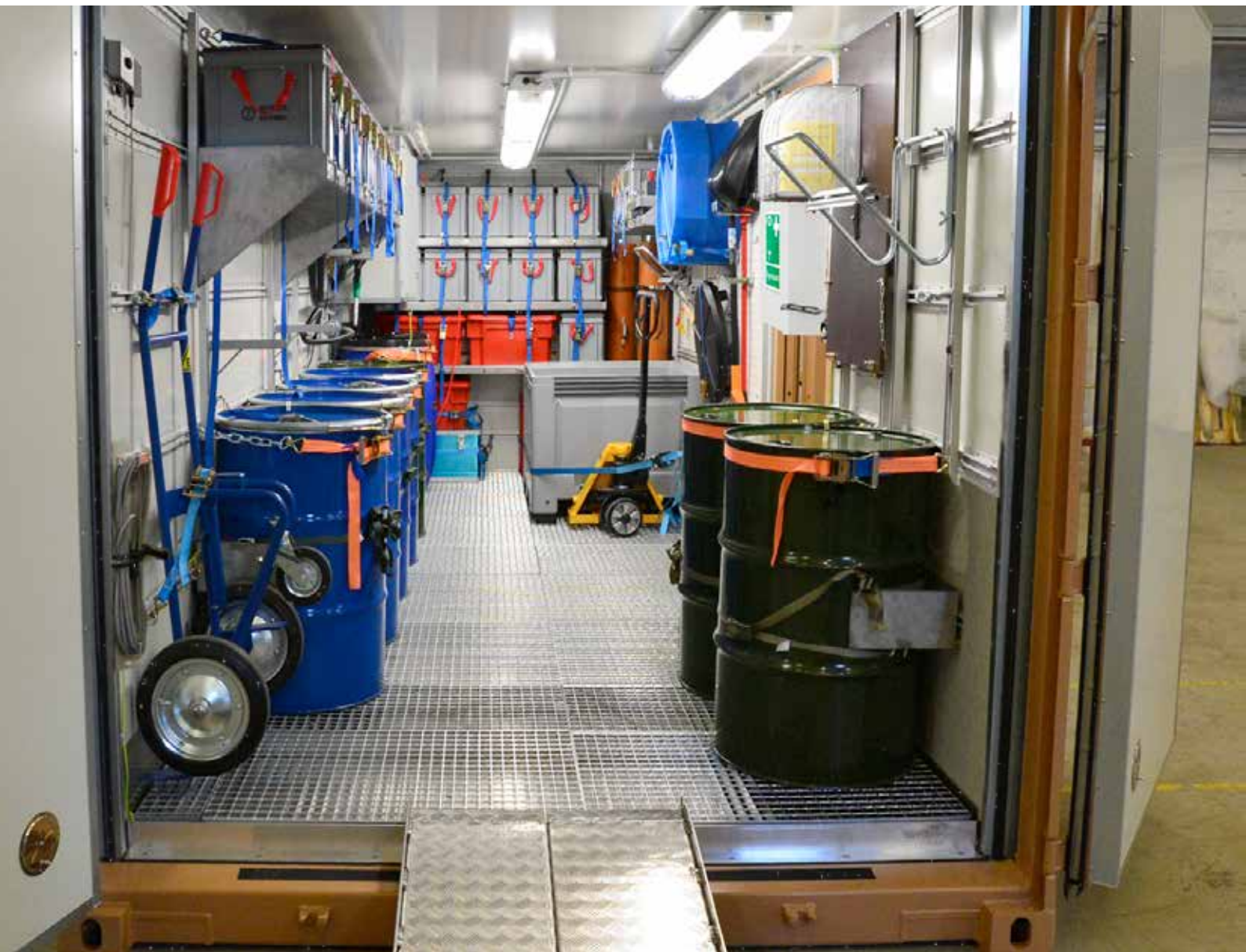
Ett exempel på hur man gjorde skillnad vid övningsplaneringen var att ställa frågan vad övningsplaneraren och -deltagaren kan göra själv för att minska miljöpåverkan vid exempelvis en sprängning i ett känsligt område. De konstaterades att de kunde minska sprängladdningen avsevärt men ändå få samma övningseffekt. Meningen är att den här typen av miljömedvetenhet ska vara en naturlig del i planeringen inför övningar.

Miljöhandläggarna ser inte bara till att verksamheten följer de regler som gäller genom att bland annat undvika platser med fornlämningar eller att visa hänsyn till skyddade arter. De försöker också så långt det är möjligt att vara lyhörda för information och kommentarer från lokala källor i närheten av övningsområdena. När det exempelvis gäller sprängning till sjöss och flygverksamhet så har de pratat med fiskare som har god kännedom om fiskbeståndet i området och med djur- och markägare för att i största möjliga mån minimera negativ påverkan.

Under övningen genomfördes besök av Försvarsmaktens tillsynsmyndighet avseende miljö- och hälsoskydd, Generalläkaren på många olika platser och enheter för att se att övningen följde de planer som tagits fram och att inget lämnats åt slumpen. Generalläkaren anser att det var ett gott planeringsarbete inför övningen och att det är bra att miljösamordnaren har fått vara med från allra första början, det ger bra förutsättningar och ett stort kontaktnät.

Golvet i miljöcontainern består av gallerduk indelat i sektioner som kan plockas bort var och en för sig. Under gallerduken finns en invallning med kapacitet att samla upp ca 700 liter spill.

Foto: Autotech

Materielleleveranser

Miljöcontainer

Försvarmakten värnar inte bara om miljön vid verksamheten i Sverige utan även i så stor utsträckning som möjligt utomlands. Under året har ett antal materiel leveranser för mer hållbara camper skett. Bland annat har 10 stycken nya miljöcontainrar levererats till Försvarmaktens camper.

Miljöcontainrarna har utrustning för att omhänderta farligt avfall vid internationella insatser. Containerns huvudsakliga uppgift är att förvara, medge hantering av samt transportera olika fraktioner av farligt avfall. Främst petroleumbaserade produkter där avfallet ska kunna förvaras på ett miljöriktigt och säkert sätt.

Miljöcontainern är konstruerad utifrån kraven i ISO 668 1 C och kan transporteras med tåg, båt, flyg och lastbil. Containern kan användas, förvaras och transporteras under samtliga förekommande årstider, väder och ljusförhållanden vid en utvändig temperatur mellan -35°C och $+50^{\circ}\text{C}$.

I princip alla ADR-klassade ämnen och produkter kan hanteras – med undantag för tryckkärl, radioaktiva ämnen och smittfarliga ämnen.

Containern kan till exempel ta emot och lagra:

- spillolja, diesel, bensin
- sura och basiska ämnen
- uttjänta batterier
- oljefilter
- använd absol
- trasor och trassel

Spillvagnen är utrustad med utbytbara draganordningar för att kunna kopplas till vilket fordon som helst med dragkrok. Tanken är att vagnen skall vara tillgänglig för alla på området, och även vid behov placeras ut förebyggande.

Foto: Johan Robach

Mobila spillvagnar

Med fyrtio tankningar varje dygn för sina Gripenplan, samt ytterligare aktiviteter kring andra flygmaskiner och fordon, hade rikets största flygflottilj behov av en mobil spillskyddslösning för insatser över stora ytor.

Det fanns behov av att ta fram ny utrustning för alla Försvarsmaktens flygplatser och lösningen blev en fyrhjulig vagn med fällbar ramp. Saneringsmaterielen består främst av absorptionslänsor och granulat ur Ikasorbserien. Spillredskapen förvaras i hjulförsedda korgar som enkelt kan rullas ut, vilket underlättar saneringsarbetet.

Det ställer krav på vikt, dimensioner och hur den måste lastas, då vagnen även skall kunna transporteras med flyg. Vagnen sköts normalt sett av flottiljens insatsstyrka men alla inom området ska kunna använda den vid en olycka eller i förebyggande syfte.

Flottiljen på Såtenäs är även bas för Försvarsmaktens åtta Herculesmaskiner – Ryggraden i Försvarsmaktens lufttransporter. Till skillnad från Gripen - som är ett litet flygplan, med förhållandevis låg bränsleförbrukning - utgör Hercules motsatsen. Och det är naturligtvis här som de största volymerna också hanteras.

Flygfotogen påminner mycket om diesel så ett större utsläpp innebär risk för säkerheten, människors hälsa och miljön. Flottiljen har över trettio stationära oljeavskiljare och har under flera år arbetat med att minimera riskerna vid drivmedelshantering. Varje berörd enhet har både miljöhandläggare och kemikalieombud.

Försvarsmakten har en central miljöavdelning gentemot vilken organisationen kan kommunicera och lyfta frågor. Vid två tillfällen om året samlar Miljöchefen ett sextiototal handläggare från hela landet, för miljömöten. Man kan skönja att Försvarets klassiska ledningsstruktur, med tydliga ansvarsområden och sedan länge befästa rutiner och god kommunikation har en positiv effekt på miljöarbetet.

Foto: Marcus Boberg/Forsvarsmakten

Internationellt utbildningsverktyg

Under 2013 slutfördes arbetet med att ta fram ett gemensamt och internationellt applicerbart miljöutbildningsverktyg, "Environmental Toolbox for Deploying Forces".

"Toolboxen" är indelad i tre nivåer; Officer, Soldat och Miljöspecialist och är en samling av utbildningsmaterial som kan skräddarsys för den specifika målgrupp som ska utbildas. Materialet innehåller bland annat ansvars- och kunskapskrav, praktisk miljökunskap samt information om olika metoder och tekniska system för vatten-, avfalls- och kemikaliehantering.

"Toolboxen" har under året börjat användas för EU:s utbildningsinsatser, bland annat i MALI, samt i förberedelsearbetet för Nordic Battle Group 15 (NBG 15). Under året har Försvarsmakten även utbildat elever vid NATO skolan i Oberammergau i användandet av detta utbildningsverktyg.

Utbildningsmaterialet finns idag tillgängligt på CD-skivor och distribueras till de som efterfrågar det.

Avveckling camper

Under året har Försvarsmaktens verksamhet i Kosovo och Afghanistan helt eller delvis avslutats.

Kosovo har verksamheten helt avslutats vilket medfört att de sista campdelarna sanerats och sålts av. Sammanfattningsvis har våra camper i Kosovo haft få föroreningar och miljöarbetet fungerat bra. Föroreningar har främst funnits i verkstads- och drivmedelsområdet vilket också var väntat.

I Afghanistan har camp Monitor sanerats för att därefter överlämnats till de afghanska myndigheterna. Campen var relativt nybyggd och föroreningarna var därför få och väl dokumenterade. Saneringsarbetet

av campen underlättades av en väl genomförd EBS (Environmental Baseline Survey) det vill säga en genomförd dokumenterad besiktning av det blivande campområdet, något som Försvarsmakten eftersträvar att genomföra innan någon camp byggs.

Förberedelsearbetet i form av provtagningar har genomförts inför avvecklingen av huvudcampen Northern Lights som kommer avvecklas under 2014. Resultatet visar på få föroreningar och de mesta var kända och dokumenterade innan.

Gröna siffror

Miljömål

FM har under 2013 utökat den centralt interna uppföljningen av miljömålen och görs numera två gånger per år. Detta för att i ett tidigt skede få indikationer för hur arbetet med miljömålen går och därmed kunna sätta in åtgärder för att styra arbetet rätt. Instruktioner och dialog kring arbete och rapportering av miljömålen sker löpande med förbanden, FSV samt Fortifikationsverket.

Uppföljning av Försvarens miljösmål

1. Minskad energiförbrukning

Försvarens miljösmål ska minska sin el- och värmeförbrukning med 10 % till och med 2015, jämfört med 2011 års förbrukning.

Utfallet 2013 är att vi minskat förbrukningen med 6,4% jämfört med 2011. Uppgifterna stämmer inte med det som redovisats i Försvarens miljöredovisning 2013. Det beror på att de uppgifter som levererades från elleverantörerna innehöll vissa fel, vilket nu har blivit korrigerat.

I uppföljningen av energieffektiviseringsmålet har vi i år ändrat beräkningsmetod efter dialog med vår fastighetsvärd Fortifikationsverket. Vi har också valt att skjuta på uppföljningsåret, vi följer numera upp 1 december till 30 november. Dessa två åtgärder gör att vi har mer tid för analys innan årsredovisning samt att kvalitén på uppföljningen ökar.

Majoriteten av förbanden arbetar aktivt med energifrågan och genomför en stor del energieffektiviserande åtgärder, vilket ger en positiv utveckling på energistatistiken. Över lag ser vi en minskad förbrukning men på enstaka orter har dock en ökning skett. Denna ökning är i form av elförbrukning och analys från Fortverket och Försvarens miljösmål visar att detta beror på att flera nya objekt tagits i bruk, som exempel servicecenter, räddningsstation och utökad användning torrluftaggregat.

Förbandens energieffektiviseringsåtgärder, uppföljning av energiförbrukning lokalt samt samverkan och dialog med Fortifikationsverket ses som en viktig del i energimålet, oavsett hur det den kvantitativa statistiken av energiförbrukningen ser ut. Försvarens miljösmål verksamhet varierar kraftigt årsvis vad gäller antal anställda, nyttjande av lokaler (även nyförskaffning och avveckling), övningsverksamhet etc.

Exempel på energieffektiviserande åtgärder vid förbanden har varit;

- Installation av närvarodetekterande belysning
- Inför sammanhängande ledigheter rapporteras vilka byggnader som kommer att användas. Övriga byggnader kan då begränsas i användandet av värme och ventilation
- Vid sammankomster och utbildningar sker information tex. att tomma rum är släckta rum och att man bör slå av sin dator och annan elektrisk utrustning när man lämnar arbetsplatsen
- Närvarogivare för belysning samt styrning av motorvärmestolpar

2. Miljöanpassad upphandling*

Av det totala värdet för Försvarens miljöupphandling ska minst 75 % vara miljöanpassade.

Utfallet för målet om miljöanpassad upphandling uppgick för 2013 till 70 % av det totala värdet för Försvarens miljöupphandling.

Efter miljömålets ikraftträdande fick FMLOG i uppdrag att ta fram en handlingsplan för att arbeta med utbildning och stöd till upphandlingsenheten gällande miljökravställning vid upphandling. Jämfört med 2012 gjort en stor upphandling själva för att spara pengar och där ställdes inga miljökrav.

Efter 2012 års låga resultat inleddes en utredning gällande miljöanpassad upphandling. I resultatet från utredningen framgår det att upphandlingsenheten i vissa fall saknade stöd och expertiskunskaper gällande att ställa miljökrav vid upphandling. Detta innebär dock inte att miljökrav saknas vid upphandling av varor och tjänster, men det tycks bero mycket på vilket upphandlingsområde samt upphandlarens egen ambitionsnivå. Detta är sista året som miljöanpassad upphandling redovisas som miljösmål, eftersom all upphandling nu mer genomförs

via Försvarets materielverk. Men arbetet med miljökrav vid upphandling fortsätter inom ramen för MS860.

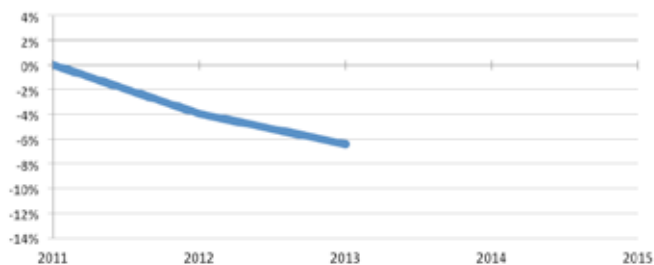
3. Miljöhänsyn vid övningar och insatser*

Vid alla övningar och insatser, nationellt som internationellt, ska det i ordern finnas ett miljöannex.

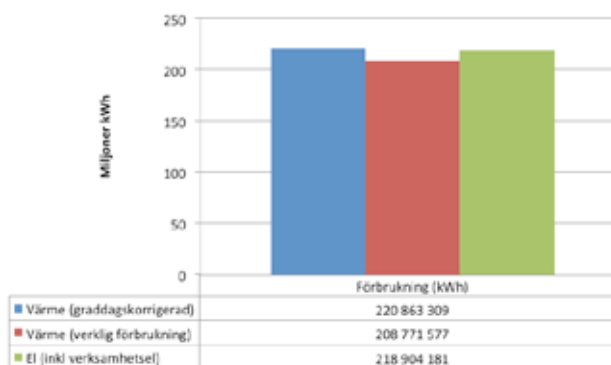
Utfallet för målet 2013 var 73 %. Efter miljömålets ikraftträdande fick samtliga förband i uppdrag att ta fram en handlingsplan för att redogöra för hur miljöannex ska tillföras övnings- och insatsordrar. Även för målet om miljöannex vid övningar och insatser ser vi en positiv utveckling då utfallet 2013 ökat till 73 % jämfört med 64 % 2012. Detta tyder på att miljöaspekter och mer inkluderas redan i ett tidigt stadiet vid övningsplaneringen.

Energiförbrukning

Utfall för miljösmål 1. Minskad energiförbrukning

Energiförbrukning för byggnader och fastigheter 2013

Klimatrapportering

KRAPP	m ³ 2011	m ³ 2012	m ³ 2013	GJ/m ³ värmevärde	kg/GJ emis- sionsfaktor	kg CO ₂ 2011	kg CO ₂ 2012	kg CO ₂ 2013
Inrikes								
Bensin vägtransport	1 773	1 425	995	32,8	72,0	4 184 564	3 363 228	2 348 359
Etanol vägtransport	170	37	65	22,8	67,1	259 737	56 531	99 311
Diesel vägtransport	8 216	7 521	6 934	35,3	72,0	20 872 853	19 107 197	17 615 916
Diesel sjöfart	9 403	8 784	9 676	36,6	74,5	25 649 955	23 961 417	26 394 657
Flygfotogen 75	52 724	46 482	40 658	35,3	71,5	132 997 344	117 251 775	102 560 618
Flygbensin 33	19	44	10	31,5	70,0	41 829	96 866	22 015
Utrikes								
Bensin vägtransport	-	-		32,8	72,0	-	-	
Diesel vägtransport	340	842	347	35,3	72,0	863 774	2 139 112	881 558
Diesel sjöfart	470	435	484	36,6	74,5	1 282 089	1 186 614	1 320 278
Flygfotogen 75	2 586	1 156	1 220	35,3	71,5	6 523 237	2 916 033	3 077 474
Totalt:	75 701	66 726	60 389			192 675 382	170 078 772	154 320 187

Vid beräkning från m³ till CO₂ har Naturvårdsverkets omräkningstabell används för värmevärde och emissionsfaktorer koldioxid. Formel för beräkning kg CO₂ = bränsleförbrukning m³ * GJ/m³ värmevärde * kg/GJ emissionsfaktor.

Drivmedelsförbrukning

Beräkning av drivmedelsslag från m³ till CO₂ utsläpp

Tjänsteresor i Försvarmakten

År	2011	2011	2011
Färdmedel	Flyg	Tåg	Totalt
Antal resor	137 917	169 495	307 412
Antal km	109 569 732	28 390 427	137 960 159
Kolväten HC kg	4 581	1	4 582
Koldioxid CO ₂ kg	14 670 121	159	14 670 280
Kväveoxid NO _x kg	50 562	1	50 562
Koloxid CO kg	53 656	3	53 659
År	2012	2012	2012
Färdmedel	Flyg	Tåg	Totalt
Antal resor	135 430	151 685	287 115
Antal km	103 280 406	24 417 342	127 697 748
Kolväten HC kg	4 508	1	4 509
Koldioxid CO ₂ kg	13 871 726	136	13 871 862
Kväveoxid NO _x kg	46 577	1	46 578
Koloxid CO kg	57 048	3	57 051
År	2013	2013	2013
Färdmedel	Flyg	Tåg	Totalt
Antal resor	124 514	158 372	282 886
Antal km	96 862 284	23 441 402	120 303 686
Kolväten HC kg	4 001	1	4 002
Koldioxid CO ₂ kg	12 836 282	130	12 836 412
Kväveoxid NO _x kg	42 664	1	42 665
Koloxid CO kg	55 251	2	55 253

Miljöchefen sammanfattar

2013 har varit ett år där Försvarmakten har tagit stora steg för att koppla myndighetens miljöverksamhet till de nationella miljömålen. Viktigt har varit att faktiskt kunna påvisa hur Försvarmakten bidrar till att nå miljömålen.

Särskilt glädjande är att myndighetscheferna inom försvarssektorn har enats om en avsiktsförklaring om ett fördjupat miljösamarbete. Viktigt är nu att de fina orden kläs i handling och att det blir tydligt hur försvarssektorn faktiskt bidrar i miljömålsarbetet.

Ett antal projekt har startats i Försvarmakten som till stor del handlar om myndigheten som en del i samhället och som en trovärdig arbetsgivare. Projekten biologisk mångfald vid Försvarmaktens övnings- och skjutfält och Hänsynstagande vid marina övningar är exempel på detta.

Under 2013 har jag genomfört förbandsbesök vid Försvarmaktens Skyddscentrum i Umeå, Luftstridsskolan i Uppsala och Ledningsregementet i Enköping. Liksom de förbandsbesök jag gjorde 2012, upplever jag att vi har en bra "miljödialog" mellan Högkvarteret och förbanden ute i landet. Jag har nåtts av ett stort engagemang från både förbandsledningarna och miljöhandläggarna. Förbandsbesöken kommer att fortsätta även 2014.

Slutligen vill jag nämna verksamheten vid Kebnekaise, där inblandade enheter gjort ett mycket gediget arbete under året. Större delen av haveridelarna är bärgade och kontinuerlig provtagning i området fortsätter. Verksamheten där uppe har genomförts utan några allvarliga incidenter, vilket visar på mycket bra säkerhetstänk och omsorg om personalen.

Foto: Försvarmakten

Till sist

Utmaningar och förbättringsområden finns naturligtvis och jag är övertygad om att alla de direkta åtgärderna tillsammans med miljöprojekten som har genomförts under 2013 kommer att visa Försvarmaktens bidrag till att kommande generationer ska ha en rik miljö att leva i.

Arne Wessner

C PROD MILJÖ

Ordlista och förkortningar

ADR är ett Europagemensamt regelverk för transport av farligt gods på landsväg.

CLP (Classification, Labelling and Packaging) är en EU-förordning och ett system för klassificering, märkning och förpackning av kemiska ämnen och blandningar.

FSV (Förråd Service och Verkstäder) är en sektion som tidigare tillhörde Försvarmakten, inom FMLOG, men som numer tillhör Försvarets Materielverk (FMV).

Försvarsektorn består av sex myndigheter; Försvarmakten, Försvarets Materielverk, Förvarshögskolan, Försvarets Radioanstalt, Totalförsvarets Forskningsinstitut och Fortifikationsverket

Miljöannex anger vilka regler och bestämmelser för miljöhänsyn som gäller vid den specifika övningen.

MSA (Minimum Sector Altitude) är den höjd på vilken flygplanen påbörjar den sista delen av inflygningen. Flygtrafiken rör sig med fastställda marginaler över den MSA-påverkande ytan, vars höjd är samma som högsta hinder inom ytan. Nya hinder kan ha en negativ inverkan

på flygtrafiken. Den MSA-påverkande ytan, består av en cirkel med radien 55km, som utgår från flygplatsens landningshjälpmedel.

MS860 Materielsystem miljö- och hållbarhetsarbete

NATO (North Atlantic Treaty Organization) är en militär allians där medlemsstaterna ingått en överenskommelse att försvara varandra vid krig. Även stater som ej är medlemmar i NATO, Exempelvis Sverige, kan ingå samarbeten vilka då sker inom ramen för Partnership for Peace (PfP).

REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of CHemicals) är en EU-förordning om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier gällande produktionen och säkert användande av kemikalier. Det huvudsakliga målet med lagstiftningen är att skydda människors hälsa och miljön från risker från kemikalier och för att öka EU:s kemikalieindustris konkurrenskraft och innovation.

Toolbox eller verktygslåda är ett arkiv från vilket man kan hämta ut material och information skräddarsytt efter specifika behov.

För mer information kring Försvarsmaktens
miljöarbete besök gärna vår hemsida:
www.forsvarsmakten.se

FÖRSVARSMAKTEN

PROD MILJÖ

107 85 Stockholm • Telefon: 08-788 75 00
www.forsvarsmakten.se